

МАКТАБ ДИРЕКТОРИНИНГ БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИНГ УСЛУБИЙ ВА ИЖТИМОЙ- ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ

Бектурдиев Қ.Б.

*А.Авлоний номидаги Миллий тадқиқот
институтини мустақил тадқиқотчиси*

Таянч сўзлар: бошқарув, менежмент, модернизация, бошқарув ваколати, касбий фазилат, иерархик, жамият, ташкилот, тизим, комуникация, ишбилармонлик, ташкилотчилик, директор, ўқувчи, ўқитувчи, бошқарув қобилияти, психологик хусусиятлари.

Ключевые слова: менеджмент, менеджмент, модернизация, полномочия, профессиональная компетентность, иерархия, сообщество, организация, тизим, коммуникация, ишбилармон, организатор, директор, навыки, способности, психологический характер.

Key words: management, management, modernization, authority, professional competence, hierarchy, community, organization, tizim, communication, ishbilarmon, organizer, director, skills, abilities, psychological character.

Таълимни модернизация қилишдан мақсад – таълим тизимини барқарор ривожлантириш механизмининг яратиш, унинг мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжларига, шахс, жамият ва давлат эҳтиёжларига мос келишининг таъминлашдан иборат. Давлат-сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, давлатнинг таълим сиёсатининг моҳиятини, шунингдек, таълим муассасасининг ўзгартириш вазифаларининг қайта кўриб чиқиб, мактаб директори стратегик функцияларни - асосий бошқарувни ўзлаштириш вазифасининг қўйинг функция, уларсиз ўзгариш ва ривожланиш жараёнлари мумкин эмас.

Бу жараёнда мактабни бошқаришнинг умумий тамойилларининг аниқлаш; бошқарувнинг ажралмас атрибутининг сифатида ахборотнинг маъноси; бошқарув ва таълим субъектларининг коммуникатив ва ташкилий муносабатларининг белгиловчи мактаб тузилмаларининг барқарорлиги муҳимдир.

Мактаб директорининг бошқарув ваколатининг энг муҳим таркибий қисми инновацион компонент - таълим муассасасида ўзгариш ва ривожланиш жараёнларини тартибга солиш учун асосдир.

Мактабнинг мақсади ҳар бир ўқувчи учун репродуктив ва инновацион таълимни ташкил этиш учун шарт-шароитларни яратишдир. Бунинг учун таълим муассасаси шахсни ривожлантирувчи тизимга айланиши керак, Бу жараёнда директорнинг асосий вазифаси мактабни ривожланиш режимига ўтказиш бўйича чора-тадбирлар тизимини белгилашдан иборат.

Шунингдек, мактаб директори таълим муассасасининг ривожланиш режимини ҳам самарали ташкил этишини тақазо қилади.

Таълим муассасасининг ривожланиш режими бу - таълим жараёни субъектларининг мақсадли фаолиятини табиий, узлуксиз, қайтариб бўлмайдиган жараёнда уни янги сифат ҳолатига ўтказишни таъминлайдиган чора-тадбирлар тизими ва ташқи омилларидир. Бу ҳолатда мактаб директори ва у раҳбарлик қилаётган жамоа унда янги тузилмалар тизимини амалга ошириши керак бўлган давлат қиёфасини аниқ тасаввур қилиши, ўз таълим муассасасининг келажак идеали (кўриниши) тузилишини қуриши керак.

Мактабнинг келажакдаги ҳолати тўғрисида тасаввурни шакллантириш муҳим, ижодий вазифа бўлиб, уни ҳал қилиш, биринчи навбатда, таркибий ўзгаришларни келтириб чиқарадиган ва мактабнинг ҳолати ва мақсадини аниқлашга имкон берадиган инновацияларга таянишни ўз ичига олади.

Кўриниб турибдики, мактаб директорининг янги касбий фазилатларининг моҳияти инновация ғоялари, мақсадлари, объектнинг ўзига хос хусусиятлари билан белгиланади ва шу билан бирга унинг касбий фаолиятининг табиатига таъсир қилади. Биз мактабдаги трансформация жараёнларининг интенсивлиги бевосита директор ва унинг ўринбосарларининг ривожланиш жараёнларини бошқаришга тайёрлигига ва уларнинг инновацион маънасига боғлиқ деб ҳисоблаймиз.

Илмий адабиётлар ва педагогик амалиётнинг назарий таҳлили мактаб директорининг фаолияти кўп компонентли, кўп босқичли жараён эканлигини таъкидлашга имкон беради. Бунда мактабда ривожланишнинг муҳим омиллари бўлган фаолият ва инновацияларни бошқариш жараёнлари билан ўзаро боғлиқдир.

Биринчидан, асосий мақсад мактабнинг мавжуд имкониятларидан келиб чиққан ҳолда муваффақиятли фаолиятни ташкил этиш ва таъминлаш.

Иккинчидан, мақсад - келажакка йўналтирилган салоҳиятни ошириш асосида таълим жараёни ҳолатини ўзгартириш ва бу ҳолатни янги сифатга ўтказиш жараёнларини бошлаш ва таъминлашдир.

Мактаб фаолияти ва инновациялар жараёнларини бошқариш параметрларининг назарий таҳлили, унинг ривожланиш жараёнини тавсифловчи ва акс эттирувчи, таълим жараёни структурасининг барча таркибий қисмлари учун инновацион менежмент бошқарув фаолиятининг бир тури бўлиб, ўзига хос хусусиятларга эга эканлигини кўрсатади.

Мактаб директорининг бошқарув фаолиятининг меъёрий тавсифи - бу ўқув ва инновацион жараёнларни муваффақиятли бошқариш учун унинг шахсий ва касбий фазилатларига зарур талабларни таъминлайдиган профессиограмма.

Маълумки, сўнгги йилларда илмий муомалага «педагогик менежмент» атамаси киритилди. “Педагогик менежмент таълим тизимларини бошқариш фани сифатида ва жараёнлар педагогиканинг бир соҳаси бўлиб, унинг предмети таълим соҳасида ва таълим муассасаларида бошқарувни ташкил етишдир” [1].

Менежмент ва педагогик менежмент бўйича махсус адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, тизим объектларини бошқаришда ҳақиқий касбий фаолиятда қуйидаги асосий принциплар жихатдан фарқ қилувчи омилларни ҳисобга олиш керак:

- иерархик, шахсга таъсир қилиш ёки унга таъсир қилишнинг асосий воситаси мотивация, режалаштириш, ташкил этиш ва назорат қилишнинг асосий функциялари орқали содир бўлади;
- маданий - жамият, ташкилот, бир гуруҳ одамлар томонидан ишлаб чиқилган ва тан олинган кадриятлар, ижтимоий меъёрлар, муносабатлар, хулқ-атвор хусусиятлари шахсни маълум бир тарзда тутишга мажбур қилади;
- бозор - маҳсулот ва хизматларни сотиб олиш ва сотишга, мулкий муносабатларга, сотувчи ва харидор манфаатлари мувозанатига асосланган тенг горизонтал муносабатлар.

Замонавий мактабни бошқаришни тизимли ёндашув нуқтаи назаридан моделлаштиришда қуйидагилар тушунилади. Тизим “ўзаро боғлиқ элементларнинг мақсадли яхлитлиги, уларнинг ҳар бири ташқи муҳит билан боғлиқ бўлган янги интеграл хусусиятларга эга” [2].

Замонавий мактабни бошқаришни тизимли ёндошувнинг асосий тамойилларига қуйидагилар киради:

- яхлитлик: тизимни ягона яхлитлик сифатида ва юқори турувчи даражанинг қуйи тизими сифатида кўриб чиқиш;
- иерархиялилиқ: қуйи даражадаги кичик тизимларнинг юқори даражадаги кичик тизимларга бўйсиниши;

- тузилмалаш: маълум ташкилий тузилма доираларида куйи тизимларнинг ўзаро алоқаларининг таҳлили;
- кўп жиҳатлилик: хоҳ алоҳида унсурларни, хоҳ бутун тизимни тасвирлаб бериш учун турли моделлар қўлланилиши [3].

Бу жараёнда фикримизча, замонавий мактабни бошқарувчи директорнинг бошқарув компетенциясининг услубий ва ижтимоий-психологик жиҳатлари куйидаги кўринишларда бўлиши мақсадга мувофиқ:

- Мактаб директори истиқболга эга бўлиши, ўзини йўқотмайдиган ва самимий бўлиши керак. У ўқувчилар, ўқитувчилар ва ота-оналарни қўллаб-қувватлаш учун ишонч ҳосил қилиши ва муносиб муомала қилиши лозим.

Комуникация ва Ишбилармонлик: Мактаб директори эркин, очик ва самарали коммуникацияси билан фарқ қилади. У ўз фикрларини очик ва ишончли бир кўринишда ифода этиши, ўқувчилар, ўқитувчилар ва бошқа шахслар билан масалаларини маслаҳатлашиши, ва жамоатни бирлаштириш учун ишбилармонлик қилиши керак.

Ташкилотчилик ва қўллаб-қувватлаш: Мактаб директори ўз ишларини ташкил этишда ва бажармоқчи бўлган лойиҳаларни амалга оширишда эркин бўлиши керак. У жамоатни қўллаб-қувватлаш ва бошқа кадрлар билан ишлашда самарали бўлиши керак.

Ўқувчиларга йўл кўрсатиши: Мактаб директори ўқувчиларга юқори даражада эътибор ва йўл кўрсатишни таъминлаши керак. У ўқувчилар билан маслаҳатлашиши, уларнинг ўзларини ривожлантириш ва мотивацияларини ошириш учун тўғри йўлларни аниқлашда муваффақиятли бўлиши керак.

Маслаҳатлашиш ва бошқарув қобилиятлари: Мактаб директори қонуний ҳолатларда муаммони ҳал қилиш, мақбул, ихтисослашган ва ёрдамчи маслаҳатлар бериш, ва самарали бошқарув қобилиятларига эга бўлиши керак. У шахсий ва жамоатни ривожлантиришда ўз фаолиятларини тузиш учун одамлар билан ишлашни ўз ичига олади.

Мактаб директори ўқувчилар ва ўқитувчилар орасидаги қонуний ҳолатларни тушуниш, бажариш ва ҳал қилишга ёрдам бериш учун қатъий муҳитда бўлиши керак. У шунингдек, ҳар хил ижтимоий ва маданий кўриш ва тушунчаларни кадрлаш учун муҳити тузиш учун ишлаб чиқувчи қобилиятга эга бўлиши керак.

Мактаб директорининг бошқарув компетенциясининг услубий ва ижтимоий-психологик жиҳатлари, жамоат ва ўқитиш жараёнларини ривожлантириш, ўқувчилар ва ўқитувчилар ўртасидаги ўзаро муносабатларни кучайтириш, ва ўзаро ишончларни оширишда катта аҳамиятга эга.

Шунингдек, бошқарув қобилиятлари раҳбарнинг психологик хусусиятлари, шахснинг ижодий йўналиши, назарий билимлари ва ижодий тафаккури билан узвий боғлиқдир.

Бошқарувнинг яна бир функциясини – прогнозлаш бўлиб, унинг мазмуни мақсади мактабни бошқаришда янги моделни қуриш, гипотезани аниқлаш, контсесия ва ривожланиш дастурини ишлаб чиқиш билан тавсифланади.

Мактабни бошқаришнинг асосий жараёнларидан бири сифатида прогнозлаш барча даражадаги бир қатор талабларга жавоб бериши керак:

- инновацияларни ишлаб чиқиш ва жорий этишга мақсадли эътибор қаратиш;
- прогнозлаш ва режалаштиришнинг коллектив характери;
- прогнозлар асосида режалаштиришнинг барқарорлиги ва мослашувчанлиги;
- таҳлил ва прогнознинг юқори эҳтимоли билан белгиланадиган фаолиятнинг ўзига хос хусусиятлари;
- кадрларни ривожлантириш ва илмий-методик таъминлаш дастурига киритиш, шунингдек, кадрлар малакасини ошириш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш.

Хулоса қилиб айтганда, бошқарув жараёни мураккаб жараён бўлиб, директорлар мактабни бошқаришда юқорида қайд этилган бошқарув компетенциясининг услубий ва ижтимоий-психологик жиҳатларига алоҳида эътибор қаратишлари лозим.

Адабиётлар:

1. В. А. Ситаров. “Педагогический менеджмент как теория и практика управления образовательным процессом”. – М.: Akademiya, 2014. – 19 с.
2. Шамова Т.И. Управление образовательными системами / Т.И. Шамова, Т.М. Да вйденко, Г.Н. Шибанова. – М.: Академия, 2007. – 384 с.
3. Usmonov B.Sh. Oliy ta’lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasini klasterli yondashuvlar asosida innovatsion rivojlantirish// Ped.fan.dok. ... diss.-Т.:2020.-269 б.
4. lex.uz.
5. uzedu.uz.
6. cyberleninka.ru

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada maktab direktorining boshqaruv kompetensiyasining uslubiy va ijtimoiy-psixologik jihatlari haqida ma’lumot beriladi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются методические и социально-психологические аспекты управленческой компетентности директора школы.

SUMMARY

In this article, the methodological and socio-psychological aspects of the management competence of the school director.